

ISSN
2547-989X

Sinop Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi

Araştırma Makalesi

Sinop Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6 (1), 242-266

Geliş Tarihi:28.05.2022 Kabul Tarihi:30.05.2022

Yayın: 2022 Yayın Tarihi:31.05.2022

<https://doi.org/10.30561/sinopusd.1122582>

<https://dergipark.org.tr/sinopusd>

OSMANLI ADALARINDAKİ GARNİZONLARIN FİNANSMAN KAYITLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Orçun NALEZEN*

Öz

Bu makalede Ege’de Osmanlı hâkimiyetinin devamlılığında kritik öneme sahip kalelerde görev yapan personele ilişkin maliye kayıtları üzerine değerlendirmelerde bulunmaktadır. Ege Adalarındaki Osmanlı kalelerinde görevli askerler başlangıçta dirlik tasarruf ediyordu. Ancak gelişen koşullar, Türk hâkimiyetinin Ege’nin doğusunu kapsayacak şekilde güneye doğru ilerlemesi bu durumu değiştirmişti. XVI. yüzyıl sonlarına kadar Ege Adaları’ndaki kalelerde görev yapan askerlerin kayıtlarına tahrir defterlerinde rastlarken bu dönemden sonra mevacib defterlerinde tutulmaya başlandığı görülür. Bu dönüşüm timarlı kale görevlilerinin yerini Ege’de ulufeli askerlerin almasıyla ilgilidir. Makale, bu dönüşüm sonucunda ortaya çıkan defter serisinin özellikleri üzerinden gerçekleştirilebilecek değerlendirmelere işaret etmektedir. Bununla birlikte defterlerdeki kayıt mantığına bağlı olarak ortaya çıkan sorunlar ile değerlendirme sürecinde düşülebilecek hatalar hakkında uyarılarda bulunmaktadır. Özellikle mevacib türü defterlerin Ege’deki Osmanlı kalelerini ayakta tutan organizasyonu yansıtan tarihsel deliller olarak bu kapsamda ele almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kaleler, Ege Adaları, garnizonlar, tahrir, mevacib.

*Dr., Kastamonu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü orcunnalezen@gmail.com <https://orcid.org/0000-0003-1149-3261>

An Assessment on the Records of Financing the Garrisons in the Ottoman Islands

Abstract

In this article, the evaluations are calculated through the financial records of the soldiers who served in the castles that were of critical importance in the continuity of the Ottoman domination in the Aegean. The soldiers in the Ottoman castles in the Aegean Islands were initially dirlik owners. However, the developing conditions changed this situation as the Turkish domination moved south to cover the eastern part of the Aegean. Until the end of the 16th century, the records of the soldiers who served in the castles in the Aegean Islands were found in the tahrir registers, but after this period, it is seen that the mevacib registers began to be kept. This transformation is related to the fact that the soldiers who have dirlik are replaced by the soldiers who have gained the status of ulufeli in the Aegean. The article points out the evaluations that can be made on the characteristics of the notebook series that emerged as a result of this transformation. In addition, it warns about the problems that may arise due to the logic of recording in the tahrir and mevacib books, and about the mistakes that may be made during the evaluation process. In particular, it deals with the mevacib type books as historical evidence reflecting the organization that kept the Ottoman castles in the Aegean alive.

Keywords: Fortress, Aegean Islands, garrisons, tahrir, mevacib.

Giriş

Osmanlı Devleti'nin askerî tarihinin modern öncesi devresi, geleneksel imparatorlukların askerî yapısının tipik özelliklerini yansıtır. Erken modern dönem ordularında kalelere stratejik olarak merkezî bir rol verildiği görülür. Bu çağda kaleler, egemenliği müdafaa ve muhafaza etme araçları olduğu kadar birer hükümlük alımeti, sınır çizme aracı olarak da karşımıza çıkar. Dolayısıyla hem askerî hem sembolik hem de idari fonksiyonlarıyla kaleler, stratejik olarak, balistik teknolojisinin kapsamlı tahkimatları önemsiz hâle getirdiği modern çağa kadar hayatîyetini korumuştur. Bununla birlikte kalelerin işlevselliğini koruyabilmek için yalnız aşılmaz duvarlara ya da yüksek ateş gücüyle donatılmış tabyalara dayanmak

yeterli değildi, aynı zamanda kapsamlı ve gelişmiş organizasyon becerisine ihtiyaç vardı. Organizasyon becerisinin sınırlarını ise insan kaynağını kullanma kapasitesi belirliyordu. Bu makalede Ege Adalarındaki Osmanlı kaleleri özelinde kale organizasyonunun insan unsurunu anlamak için bir askerî tarih kaynağı olarak mevacib defterlerinin tarihî değeri üzerinde durulacaktır.

Kaleler, Ege'deki Osmanlı savunma kurgusunun en hayati ve hazine üzerindeki finansman yükü en ağır olan unsuruydu. Dolayısıyla arşivimizde kalelerle ilgili tutulan kayıtların büyük bir bölümü kalelerin mali ihtiyaçlarına odaklanmaktadır. Zaman zaman ihtiyaç duyulan kapsamlı onarımlar bir kenara bırakılacak olursa hazinenin baş etmek zorunda kaldığı en önemli mesele personel (*müstahfiz/hisar eri*) maaşlarının ödenmesiydi. Bu bağlamda mevacib defterlerini öne çıkaran husus ise XVI. yüzyıl sonunlarından itibaren sıklıkla tutulmuş olmasında yatmaktadır. Zira dinamik bir görünüm arz eden, çeşitli sebeplerle ve sıklıkla kadrosunda değişimler meydana gelen garnizonlarının her yeni maaş devresinde sayımı yapılması gerekiyordu.

Makalede odaklanılan Ege Adaları sahasının sınırları ise bu kalelerin işlevselliği bağlamında çizilebilir. Ege Adaları, güçlü Minos donanmasının hüküm sürdüğü dönemin sona ermesinden itibaren tahkimatlara ihtiyaç duyulan, siyasi istikrarsızlıkların ve daimi korsan tehdidinin mevcut olduğu bir bölgede yer alıyordu. Deniz Kavimlerinin göçlerinden beri büyük güçlerin çarpışma alanı olan bu bölgede Osmanlılardan önce çok sayıda tahkimat inşa edilmişse de Türk hâkimiyeti devresinde bunlardan yalnız Anadolu kıyıları boyunca sıralanan adalardaki kalelere asker konuşlandırılmıştır. Bunun sebebi olarak İstanbul ile İskenderiye arasındaki önemli deniz ticareti güzergâhını güvende tutma arzusu gösterilebilir. Bu makalede Rodos'tan Bozcaada'ya uzanan sahadaki adalardaki kalelere ilişkin bilgiler içeren mevacib defterleri üzerinde durulacaktır.

Ege Adalarındaki durum, mevacib defterleri üzerinden kaleler etrafında şekillenen organizasyonu anlamak için bu defterlerinin ehemmiyetini ortaya

koyabilecek tarihsel detaylar sunmaktadır. Zira adalar coğrafyası kendine has unsurlarıyla kaleler arasında tesis edilen savunma zinciri kurgusunu tabii biçimde yansıtır. Söz gelimi coğrafi etkilerin bir sonucu olarak Osmanlılar tıpkı St. John Şövalyeleri gibi Menteşe Adalarının müdafaasında Rodos Kalesi'ne merkezî bir rol vermişlerdi. Aşağıda daha detaylı şekilde ifade edileceği üzere mevacic defterleri, Rodos Kalesi gibi bazı stratejik tahkimatların ehemmiyetini vurgular nitelikte, kalelerin konumlandırıldığı idarî hususiyetleri öne çıkarır. Söz gelimi idari yaklaşıma göre, Rodos'taki kalelerin yanı sıra civar adalardaki kaleler Rodos Kalesi'ne bağlı olarak ittihaz olunmuştu (BOA. MAD. d. 2202: 14, 15). Tıpkı Rodos gibi İstanköy Adası'ndaki kaleler de ehemmiyet arz ediyordu. Bu kapsamda adadaki Narince Kalesi önemli bir askerî merkez olarak öne çıkıyordu ve İstanköy'de yer alan kalelere ek olarak Leryos, Kalimnos ve Bodrum kaleleri de Narince'ye bağlanmıştı (BOA. MAD. d. 2202: 20-21). Daha kuzeyden verilecek bir başka örnek içiçe geçmiş olan idari ve askerî yaklaşımı gözler önüne serebilir: İzmir havalisinin müdafaasını üstlenmiş olan Kuşadası ve Foça'daki kaleler Sakız Kalesi'ne bağlanmıştı (BOA. MAD. d. 7365: 127-128).

Kaleler, Ege'deki Osmanlı savunma kurgusunun en hayati ve hazine üzerindeki finansman yükü en ağır olan unsuruydu. Bu yükü baş etmek zaman içinde Osmanlı hâkimiyet alanının genişlemesiyle daha fazla merkezî gayreti öne çıkardı. Başlangıçta Çanakkale Boğazı'nın açıklarındaki Limni, Midilli ve Bozcaada'daki kalelerde garnizon konuşlandırılmıştı. Özellikle XV. yüzyıl sonundan XVI. yüzyıl ortalarına kadar bu kalelerdeki personel giderlerinin söz konusu adalardaki tarımsal üretimden elde edilen vergilerle karşılandığı görülür. Bu durum mevacic defterlerinden önce tahrir defterlerine temas etmeyi gerektirmektedir.

1. Tahrir Defterleri

Özellikle Anadolu kıyıları boyunca kuzey-güney aksında dizilmiş olan adalarda ekseriyetle timar sisteminin cari olduğu görülür. Dolayısıyla tahrir defterlerinde kalelerdeki askerî personele ilişkin bazı detaylar tespit edilebilmektedir. Bu defterlerden ilki Limni Adası'na aittir. Limni Adası, İstanbul'un Fethi'ni takip eden süreçte Osmanlı hâkimiyeti altına alınmış ve XV. yüzyıl sonuna doğru 2 defa sayımı yapılmıştır. Bunlardan yalnız 1490 tarihli olan defter (BOA. TT. d. 25) günümüze değin ulaşabilmiştir. Dolayısıyla Türk egemenliği devresinin başlangıcına tanıklık etiği gibi kendine has bir geçiş devresinin özelliklerini yansıtmaktadır. Tüm bu hususiyetleri birden fazla araştırmacının ilgisini çekmiştir. Söz konusu defter daha önce çeşitli yönleriyle Heath Lowry tarafından ele alınmıştır. Tarihçi hem defterdeki kanunnameyi (Lowry, 1980: 41-60) hem de tahrir verilerini merkeze alan çalışmalar kaleme almıştır (Lowry, 1986: 235-260; Lowry, 2002; Lowry 2013). Bu defterin Türkçe literatürdeki ilk kapsamlı incelemesi Yasemin Demircan tarafından gerçekleştirilmiştir. Boğazönü Adalarının tamamını (Midilli, Limni, Bozcaada, Gökçeada, Taşoz ve Semadirek) kapsayan doktora tezinde ilk olarak 25 numaralı muhfassal tahrir defterinden yararlanan Demircan (1993), ardından söz konusu deftere ait verileri daha geç tarihli defterlerdeki verilerle karşılaştırarak değerlendirmiştir (Demircan, 2008: 71-96; Demircan, 2012: 87-108; Demircan, 2014).

Limni Adası, Osmanlı literatüründe "Palukasrı" adıyla anılan Palaiokastron'a ev sahipliği yapıyordu. Palukasrı, öncelikle Limni Adası'nın idari merkezinin savunmasında hayati öneme sahipti. Kalede yüzyıllar boyunca bir Osmanlı garnizonu görev yaptı. 1490 tarihli tahrir defterinin (BOA. TT. d. 25) dışında garnizona ilişkin bilgi veren tahrir defterlerinden birinin 1519 tarihli Gelibolu Mufassal Tahrir Defteri (BOA. TT. d. 75), diğerinin Kanunî dönemine ait Gelibolu Mufassal Tahrir Defteri olduğu (BOA. TT. d. 434) tespit edilebilmektedir.

Palukasrı'nda görevli personel XVI. yüzyıl ortalarına kadar timar tasarruf etti. Böylece garnizon giderleri Limnililer tarafından üretilen katma değer üzerinden karşılandı. Midilli Adası'ndaki kalelerde de benzer bir durumla karşılaşılır. Adanın merkezini müdafaa eden Midilli ile adanın kuzeyinde yer alan Molivo kalelerinin görevlileri timarlı statüdeydi. Bu bakımdan hem Midilli hem de Molivo kalelerinde görevli müstahfızlara ilişkin veriler tahrir defterlerindeki yerini almıştır. Bunlardan biri 261 numaralı defterdir. Defterde yer alan "*Defter-i icmâl-i vilâyet-i cezîre-i Midillü, el-vâki' fî Gurre-i Muharrem sene 955*" (BOA. TT. d. 261: 1) ifadesi defterin özet veriler içeren icmal defter olduğunu ve 11 Şubat 1548 tarihine ait kayıtları ihtiva ettiğini ortaya koymaktadır. Bu defterde Midilli Kalesi müstahfızları (BOA. TT. d. 261: 45-104) ile Molivo Kalesi'nde görevli müstahfızlara ait timarlar (BOA. TT. d. 261: 105-116) listelenmektedir. Böylece kalelerde görevli askerlerin kimliklerine erişmek mümkündür. Söz konusu defterde tesadüf edilen kayıtların sağlaması için onun mufassalı niteliğinde olan 264 numaralı defterden istifade edilebilir. 261 numaralı icmal deftere benzer şekilde 264 numaralı mufassal defterde de Midilli (BOA. TT. d. 264: 159-219) ve Molivo (BOA. TT. d. 264: 221-229) garnizonlarında görevli hisar erlerinin dirliklerine ait kayıtlar mevcut olduğu gibi icmal defterden farklı olarak Midilli Kalesi'ndeki azeb birliğinde görevli askerler de sıralanmaktadır (BOA. TT. d. 261: 73-74). Adanın 1548'den sonraki durumunu yansıtan bir sonraki sayımı ise 1581'e gelinirken yapılmıştır (BOA. TT. d. 594: 1). Bu sayım kapsamında tutulan hem icmal hem de mufassal defter bugün elimizdedir. 1581 tarihinde tutulmuş olan 594 numaralı icmal defterde hem Midilli (BOA. TT. d. 594: 37-64) hem de Molivo (BOA. TT. d. 594: 75-82) kalelerinde görevli askerlere ilişkin veriler tespit edilebilmektedir. 594 numaralı icmal defterin mufassalı olan 598 numaralı defterde de Midilli'de konuşlandırılmış hisar erlerine ait dirliklerin kaydı yer almaktadır. Bahsi geçen bu defterler, Midilli'deki kaleler hakkında da dikkate değer tespitleri içeren kapsamlı bir çalışmaya kaynaklık etmiştir. Ayhan Afşin Ünal, Midilli Adası'nın XVI. yüzyıldaki sosyo-ekonomik durumuna odaklandığı doktora

tezini büyük ölçüde söz konusu tahrir defterlerini merkeze alarak inşa etmiştir (Ünal, 2002).

Yukarıda bahsi geçen 1490 tarihli 25 numaralı tahrir defterine benzer şekilde Osmanlı egemenliğinin kuruluş sürecinin idarî-mali uygulamalar bağlamında askerî yansımalarını yansıtan bir başka defter 1530 tarihli Ağrıboz İcmal Defteri'dir (Başbakanlık Osmanlı Arşivi Araştırma Rehberi, 2010). Bu defterde Midilli Adası'nda yer alan Midilli ve Molivo kalelerinin (BOA. TT. d. 367: 196-199) yanı sıra Rodos Kalesi'nde görevli askerlere ilişkin bilgilere (BOA. TT. d. 367: 206, 207) de ulaşılabilmektedir. Defter aynı zamanda Rodos Adası'nın güney doğusunda yer alan stratejik liman kasabası Lindos'u müdafaa etme sorumluluğu yüklenmiş olan Lindos Kalesi (BOA. TT. d. 367: 209) hakkında kıymetli bilgiler aktarmaktadır. Bölgedeki Osmanlı askerî varlığının bir diğer temel dayanağı olan İstanköy Adası'ndaki askerî tahkimatlara ilişkin kayıtlara da bu defterden ulaşmak mümkündür. İstanköy'de bulunan Narince (BOA. TT. d. 367: 211), Pili (BOA. TT. d. 367: 213), Andomahi (BOA. TT. d. 367: 214) ve Kefalos (BOA. TT. d. 367: 215) kalelerinin yanı sıra bölgedeki kaleler zincirinin Rodos ile İstanköy arasında kalan halkalarından Kalimnos (BOA. TT. d. 367: 216) ve Leryos'taki (BOA. TT. d. 367: 217) askerî personele ilişkin kayıtlar da bu defterde yer almaktadır.

Ege'deki Osmanlı adalarında bulunan kalelerde görevli askerlerin maaş giderleri, sayıları ve organizasyonları hakkında bilgi veren XVI. yüzyıla ait son tahrir defteri 1593 tarihli 640 numaralı mufassal tahrir defteridir. Bu defter 200 sayfa olmakla birlikte baş kısmından eksiktir. Bu eksiklik özellikle Rodos Kenti'ni ve şöhreti Akdeniz sathına yayılmış olan muhkem limanını koruyan tahkimatların (Kasdagli, Manoussou-Della, 1996: 15-vd.) durumunu anlamak için girşilen çabada kendini hissettirir. Defterin baş kısmında hangi iskân merkezine ait olduğu belirtilmeyen reayanın sıralandığı görülür. Bunu takip eden kısmında ise Rodos Kalesi'nin mahalallelerinden olan Kızılkapı'nın dışında kalan bölgeye ait kayıtlar aktarıldığı şu ifadelerden anlaşılır: *Cemâ'at-i Gebrân vâroş Kızılkapı* (BOA. TT. d.

640: 8). İlerleyen sayfalarda ise eski Bizans yerleşimi üzerine kurulu Köhne Rodos Kalesi (BOA. TT. d. 640: 14) ile Lindos Kalesi'ne ait kayıtlarla (BOA. TT. d. 640: 83) karşılaşılır. Bu durum Rodos Kalesi ve Rodos Limanı tahkimatında görevli personel hakkındaki kayıtların kaybedildiğini ortaya koymaktadır. Defterde İstanköy'de bulunan kaleler hakkında aktarılan bilgilere bakıldığında daha önce tesadüf edilemeyen bir tanımlamayla karşılaşılır. Narince Kalesi'nin daha önceki defterlerdeki kayıtlardan farklı olarak "İstanköy Kalesi" şeklinde kaydedildiği görülür (BOA. TT. d. 640: 138-141). Ayrıca yine İstanköy'de yer alan Pili (BOA. TT. d. 640: 151), Andomahi (BOA. TT. d. 640: 169) ve Kefalos (BOA. TT. d. 640: 177-178) kalelerine de defterde yer verildiği tespit edilebilmektedir. Bunların dışında İstanköy'e bağlı olduğu "*Cezîre-i Kalimnos. Tâbi'-i Kazâ-yı İstanköy*" (BOA. TT. d. 640: 182) ve "*Cezîre-i Leryos. Tâbi'-i Kazâ-yı İstanköy*" (BOA. TT. d. 640: 185) ibareleriyle bildirilen ve sınırlı sayıda personelle savunulan Kalimnos ve Leryos kaleleri hakkında bilgiler de 1593 tarihli 640 numaralı tahrir defterinde yer alır. Aşağıdaki tabloda, Ege Adalarındaki Osmanlı kalelerine ilişkin olarak veriler içeren tahrir defterleri toplu olarak gösterilmektedir (bk. Tablo 1).

Tablo 1: Garnizonlara ilişkin kayıtlar içeren tahrir defterleri (1490-1593)

#	Tarih	Defter	Rodos		İstanköy			Leryos	Kalimnos	Midilli		Limni
			Rodos	Lindos	Narince	Andimahye	Pili			Kefalos	Midilli	
1.	1490	<u>TT. d. 25</u>										+
2.	1519	<u>TT. d. 75</u>										+
3.	1530	<u>TT. d. 367</u>	+	+	+	+	+	+	+	+	+	
4.	1530'lar	<u>TT. d. 434</u>										+
5.	1548	<u>TT. _____ d. 261/264</u>									+	+
6.	1581	<u>TT. _____ d. 594/598</u>									+	+
7.	1593	<u>TT. d. 640</u>	+		+	+	+	+	+			

1.1. Tahrir Defterlerinde Karşılaşılan Sorunlar

Tahrir defterlerinin kayıt mantığı gelir kaynaklarını kayıt altına almak ve bu gelirlerin nasıl tahsis edildiğini belirtmek (Öz, 2010: 427-428) olduğundan timar mutasarrıfı olan kale personeline ilişkin verilerin mümkün olduğunca sağlıklı aktarıldığını düşünmek mümkündür. Yine de personelin görevi, içinde bulunduğu birlik için arz ettiği önem gibi konularda katiplerin her zaman hassas davranmamış olabileceğini düşünmek için yeterli tarihî veri mevcuttur.

Midilli Kalesi'ndeki timar mutasarrıfı hisar erlerine ilişkin kayıtların derlendiği sayımların hem icmal (BOA. TT. d. 261) hem de mufassal (BOA. TT. d. 264) kayıtlarının bulunduğu yukarıda ifade edilmişti. Dolayısıyla karşılaştırmalı biçimde ele alınan mümkün olduğu veriler mevcuttur. Böylesi bir karşılaştırmada bazı bilgilerin atlandığı gerçeğiyle yüzleşilmektedir. Kale personeli arasında belli bir görev üstlenmemiş olanlar “merdân-ı kal'a” yani kale erleri olarak anılıyor ve en düşük ücreti tasarruf ediyordu. Buna karşılık kapıcılık (bevâb) ya da aydınlatma sorumluluğu (siracî) gibi görevler üstlenmiş olan personel ile topçular *kale eri* olarak

sayılmıyordu. Kâtipler kale personelinin kimliğini açıklarken kalede spesifik roller üstlenmiş olanların hangi sınıftan olduğunu bu sebeple belirtiyorlardı. 1548’de Midilli Garnizonunda görevli Evrenos oğlu Mehmed ile Hasan oğlu Nasuh isimli kale erleri mufassal defterde gösterilmemişti (BOA. TT. d. 261: 58; BOA. TT. d. 264: 178). Bir başka örnekte ise 1.600 akçelik gelire sahip bir tımarlının adına icmal defterde yer verilmediği görülür (BOA. TT. d. 261: 56-57; BOA. TT. d. 264: 175-177). İcmal-mufassal karşılaştırması üzerinden son bir örnek, ismi çelişkili biçimde bildirilen bir asker üzerinden paylaşılabilir. İbrahim adlı bir topçunun baba adı tımarlıların listelendiği bölümde “Murad” şeklinde, gelirlerinin listelendiği yerde ise “Mehmed” olarak zikredilmiştir (BOA. TT. d. 261: 52, 53; BOA. TT. d. 264: 167, 173). Belli ki mufassaldan icmale bazı veriler arada kayboluyor ya da tahrif oluyordu. Bununla birlikte her zaman verilerin sağlamasını yapmak mümkün olmamaktadır.

1.2. Tahrir Defterlerinden Mevacib Defterlerine Geçiş

Tahrir defterlerinin bundan sonraki süreçte Ege’deki Osmanlı askerî tarihinin kaynağı olmaktan çıktığı görülür. Esasen bu durum imparatorluk genelindeki bir temayülün yansımasıdır. Bundan sonraki süreçte kalelerde görevli askerlerin yani müstahfizların maaşları dirlikler yoluyla karşılanmayacak, doğrudan doğruya ulufe şeklinde ödenecekti (Gezer, 2016: 75). Palukasrı garnizonunun durumu bu politikayı sarıh bir şekilde ortaya koyar (Demircan, 2014: 63). Benzer bir sürecin Midilli’deki kalelerde de işletildiği görülür. Öte yandan personeli ulufeli olan Rodos, İstanköy, Leryos ve Kalimnos’taki kalelerdeki askerlere ilişkin bilgilere tahrir defterlerinde yer verilmesi istisnai bir durum olarak sunulabilir. Öyle anlaşılıyor ki kapsamlı mali hesaplamalar ve gelir-gider dengesinin sağlanması bağlamında imparatorluk maliyesi adalardaki durumu tespit etmek istemişti. Bu cümleden olarak tahrirler, Ege Adalarındaki Türk hâkimiyeti devresinin başlangıcı ile imparatorluğun ihtiyaçları bağlamında tatbik edilen politikaların dönüşümüne ait tarihî izleri yansıtır. Bundan sonraki süreçte askerî personelin durumunu, niteliğini

ve adaların müdafaası için doğrudan maaş ödemesi yoluyla harekete geçirilen insan kaynağının gelişimini anlamak için mevacib defterleri en kıymetli defter serisi olarak karşımıza çıkar.

2. Mevacib Defterleri

Mevacib defterlerinin tanzimi, ulufelerin sevki ve askerler arasında dağıtılması dâhil olmak üzere oldukça detaylı bilgiler daha önce Orhan Kılıç tarafından açıklanmıştır. Tarihçi, ekserisi, merkez bürokrasisi tarafından tutulmuş kayıtlardan hareketle sunduğu örneklerle askerî teşkilatın bu önemli bileşeni hakkında ufuk açıcı tespitler paylaşmaktadır (Kılıç, 2012: 89-94). Mevacib, esas itibariyle askerlerin *yevmiye* yani günlük olarak tespit edilen maaşlarının genel adıdır. Askerlerin maaşları, her ne kadar pratikte aksaklıklarla karşılaşılsa da, teoride üç aylık dönemler hâlinde ödenir, bu ödemelere esas teşkil eden sayımlar listeler hâlinde mevacib defterlerine aktarıldı. Mevacib defterleri, kalelerde çeşitli gerekçelerle önceden belirlenmiş olan kadroları ifade eden *gedik*leri referans alan listeleri yansıtmaktaydı (Afyoncu, 2004: 418). Bu defterler, kalenin bulunduğu eyaletin defterdarı gözetimi altında kâtiplerce düzenlenirdi. Defterler, yürütülen işlemlere ilişkin tezkere kayıtlarıyla birlikte onaylanmak üzere mevacibin ödeneceği defterdarlığa gönderilirdi. Bu yolla tertip edilen defter defterdarlığın bulunduğu eyaletin hazinesinde saklanır, daha önce tutulan defterlerle karşılaştırıldıktan ve yeni tezkereler deftere aktarıldıktan sonra, yapılacak olan döneme belirlenir ve bu meblağ, ödeme döneminden önce ilgili kaleden yollanan kâtiplere veya çavuşlara “kanûn-ı kadîm” üzere velirilirdi (Kılıç, 2012: 90-91). Defterlerde bu şekilde akçe naklinde yararlanılan “yarar” görevliler “havale” olarak anılırdı.

2.1. Mevacib Defterlerinin İçeriği

Mevacib defterleri, kalelerde görevli askerlerin sadece kimlikleri ve görev tanımları ile görevli oldukları birlikler hakkında bilgi vermez, aynı zamanda hangi yolla gedik sahibi olduklarını, hangi gerekçe ile ulufelerine *terakki* (zam) yapıldığını,

hangi askerin yerine gediğe sahip olduklarını da açıklar. Dolayısıyla Osmanlı kale teşkilatının en alt kademelerindeki askerlerin ortalama profiline ulaşmak için oldukça değerli bilgiler ihtiva eder. Bu çalışmada XVI. yüzyılın ikinci yarısı ile Girit Seferlerine kadar olan süreçte tutulmuş olan mevacic defterlerinden yararlanılmaktadır. Söz konusu tarih aralığında Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Osmanlı Arşivi Başkanlığında muhafaza edilen toplam 16 defter olup, bunlardan biri kullanılamayacak kadar tahrip olduğu için kalan 15'ine ilişkin bilgiler paylaşılacaktır. Aşağıda bu defterler listelenmektedir (Bk. Tablo 2).

Tablo 2. Garnizonlara ilişkin verileri içeren mevacic defterleri (1574 - 1642)

#	Tarih	Defter	Rodos		İstanköy			Leryos	Kalimnos	Sakız	Midilli		Limni	Bozcaada
			Rodos	Lindos	Narince	Andimahiye	Pili				Kefalos	Midilli		
1.	1574	MAD. d. 7093	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+
2.	1579	MAD. d. 5228	+						+	+	+		+	+
3.	1590	MAD. d. 2224								+				
4.	1593-1595	MAD. d. 164											+	+
5.	1604	MAD. d. 6166	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
6.	1606	MAD. d. 5683	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
7.	1611	MAD. d. 15835	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+
8.	1615	MAD. d. 3975	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+	+
9.	1616	MAD. d. 6404	+											
10	1626	MAD. d. 12760	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+
11	1627	MAD. d. 7068	+	+	+	+	+	+	+	+	+			+
12	1628	MAD. d. 7374	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+		+
13	1631	MAD. d. 7365	+	+	+	+	+	+	+	+	+			+
14	1635-1636	MAD. d. 7385	+		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
15	1642	MAD. d. 4634	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Tablodan hareketle bölgedeki Osmanlı kalelerinin toplu bir kavrayışla kayıt altına alındığını, genellikle aynı defterde Ege'deki kalelerin topluca yer aldığını, bu bağlamda bir çeşit “savunma ağı” yaklaşımını gündeme getirdiğini ifade etmek mümkündür. Bir başka ifadeyle kaleleri ilgilendiren mali uygulamalarla kaleler üzerinden kurgulanan stratejik yaklaşım büyük ölçüde örtüşüyordu. Özetle defterler Ege Adalarını bünyesi altında toplayan Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin sınırlarını yani kaptanpaşanın yetki alanını (Bostan, 2003: 61-63) yansıtıyordu.

Sık aralıklarla tutulan defterlerin varlığı bile kalelerde konuşlu garnizonların oldukça dinamik bir yapıyı haiz olduğunu ortaya koymaktadır. Tayinler, boş kalan gediklerin doldurulması ya da çeşitli gerekçelerle personel sayısının yeniden düzenlenmesi gibi konularda askerlerin isimlerinin başına notlar düşülüyordu. Örneğin İstanköy'deki Kefalos Kalesi'nde cephane ve diğer savaş levazımının muhafaza edildiği depolardan sorumlu görevlinin ölümü üzerine gediğinin Ahmed isimli bir askere verildiği hususu deftere düşülen şu kayıtla ifade edilmişti: *Müteveffa-yı şod, becâyiş-i Ahmed bâ-arz-ı Mustafa, mîr-livâ-yı Rodos fi 19 S sene 1012* (BOA. MAD. d. 6166: 75). Bu türden kayıtlar, askerlerin gedik sahibi olma süreçleri hakkında da bilgi verir. Söz gelimi *Mahzenî Ahmed*, Rodos Deryabeyi Mustafa Bey'in (*bâ-arz-ı Mustafa, mîr-livâ-yı Rodos*) aracılık etmesi üzerine gedik mutasarrıfı olmuştu. Bazen çatışmalar sırasında ortaya koyduğu *yararlıklar* gerekçe gösterilerek askerlerin maaşına zam yapılabiliyordu ve bu husus isminin yanına not düşülerek belirtiliyordu (BOA. MAD. d. 5683: 3/2). Bu gibi durumlar sıklıkla bu defterlerde yeni bilgi girişlerinin yapılmasını zorunlu kılıyordu. Özetle mevacic defterleri, makro düzeyde bir bakış açısı sunduğu gibi sıradan bir asker hakkında, teşkilatın işleyişini açığa vurur nitelikte bilgiler de sunuyordu.

2.2. Mevacib Defterlerinde Karşılaşılan Sorunlar

Defterlerde, kuzey-güney hattı boyunca Rodos'tan başlayıp Bozcaada'ya kadar olan kalelerin tamamı hakkında düzenli biçimde bilgi verilmesi, defterlerdeki bazı problemleri tespit etmeyi mümkün kılmaktadır. Bu noktada akılda tutulması

gereken husus, Osmanlı maliyesinin her defasında muazzam miktarda veri üzerinde işlem yapmak zorunda kaldığıdır. Buna ek olarak maliye bürokrasisi, bu veriler üzerinden işlem tesis etmek üzere, söz konusu defterleri sürekli olarak kullanıma hazır tutmak zorundaydı. Bu durum bir takım problemlerin yaşanmasını kaçınılmaz hâle getirmiş olmalıdır. Nitekim bazı verilerin eksik kaydedildiği karşılaştırmalı değerlendirmeler sonucunda tespit edilebilmektedir. Söz gelimi diğer mevacic defterleri gibi Maliyeden Müdevver fonunda saklanan 4634 numaralı defterde Sakız Kalesi’deki garnizona komuta eden zabitan kadrosunu yansıtan bölüm ile müstahfızların ilk iki bölümü eksiktir. Dahası sayfalar numaralandırılırken de bu husus gözden kaçmış gibi görünmektedir. 4634 numaralı mevacic defterinde Sakız’dan önce Palukasrı Garnizonu’na ait veriler aktarılmaktadır. Dolayısıyla yeterince dikkat edilmezse Palukasrı’ya ait kaydın devam ettiği zannedilebilir (BOA. MAD. d. 4634: 78-79). 1631 tarihli kayıtları içeren 7365 numaralı mevacic defterinde bu defa Palukasrı Garnizonu’na komuta eden dizdar ve diğer zabitan ile kalede görevli ilk iki bölüğe ait kayıtların eksik olduğu görülür. Bu eksik veriler sebebiyle Palukasrı’dan önce kayıtlarına yer verilen Midilli Kalesi azebleri ile Palukasrı personelinin birbirine karıştırılması ihtimali söz konusudur (BOA. MAD. d. 7365: 98-99). Son olarak Rodos’tan bir örnek daha sunulabilir. 1616 tarihli mevacic defterinin (BOA. MAD. d. 6404) baş kısmında yer alan “*Defter-i cemâ’at-ı müstahfazân ve topçiyân ve ‘azebân der-Cezîre-i Kal’a-yı Rodos, der-vâcibü’l-sene 1025.*” (BOA. MAD. d. 6404: 4) şeklindeki açıklama kalede görevli askerlerin tamamı hakkında bilgi verileceği intibayı uyandırmaktadır. Nitekim defter, Rodos’ta görevli hisar erleri ve topçularına ait kayıtlar içermekte ancak azeblere ve Rodos Limanı’nda demirli savaş gemilerinde görevli denizcilere ilişkin kayıtları barındırmaması açısından natamamdır.

Sıralanan kimi eksik kısımlarına karşın Batı Anadolu’ya komşu bu adalardaki savunma kurgusunu var eden stratejik yaklaşımı anlamak için mevacic defterleri oldukça değerli veriler aktarmaktadır. Yine de bu asker yoklama defterleri oldukça mekanik kayıtlar barındırmaktadır. Kendi kendini sürekli tekrarlayan bu

kayıtları defterlere aktarırken katiplerin bazı hatalar yapmış olabileceklerini baştan kabul etmek gerekmektedir. Bilgi eksikliği hususu Ege Adalarındaki Osmanlı kalelerine has bir durum değildi. Macar hududu üzerine çalışmalar yürüten Mark L. Stein de mevacib defterlerinden personel sayısını mutlak bir şekilde hesaplamakta yaşadığı sorunlardan bahsetmektedir (Stein, 2007: 58-67). Dolayısıyla kaydına tesadüf edilen kale personeline ilişkin hususiyetlerin mutlak bir kesinlikte defterlere aktarılamamış olabileceğini akıldan çıkarmamak gerekmektedir. Söz gelimi personelin gelirinde kritik bir etkiye sahip olamayacak bilgilerin önemli bir kısmı muhtemelen kâtipler tarafından göz ardı ediliyordu.

Metodolojik açıdan mevacib defterlerinden yararlanmayı güçleştiren unsurlardan belki de en önemlisi henüz kapsamlı çevirilerin yapılmamış olmasıdır. İmparatorluğun çeşitli noktalarında tutulmuş olan defterlerin kapsamlı karşılaştırması için hâlâ yeterli bilimsel bilgi biriktirilememiştir. Klára Hegyi'nin yakın zamanda yayımladığı eserindeki değerlendirmeleri, bu hususta, karşılaşılabilecek sorunları eşine sık rastlanmayacak bir açıklıkta ifade etmesi bakımından önemlidir (Hegyi, 2018: 24-26, dipnot 5).

2.3. Mevacib Defterlerinin Kayıt Usulü

Kale personeli genellikle “*Müstahfazân-ı Kal'a-i X*” başlığı altında, defterlerde listelenir. Bu listeyle kalede görevli personel sayısı, grup hâlinde, özet biçimde sıralanır. Kalenin komuta kademesinde yer alan dizdar ve kethüdasının ardından sivil görevlilerden imam, hatip, müezzin ve kâtip aktarılır. Ancak bu standartlaşmış uygulamanın defterlerin tamamında tatbik edildiğini söylemek mümkün değildir. Söz gelimi 1540'ta Ağriboz'daki Köprü Kalesi'nde görev yapan imam (BOA. TT. d. 196: 201) ile yine Ağriboz Adası'nda bulunan Kızıllıhisar'da görevli kâtip (BOA. TT. d. 196, s. 211) baş kısmında, sivil görevliler arasında değil, askerler arasında zikredilmişti. Kayıt mantığına bağlı olarak XVII. yüzyıl ortalarına değin belgelerde, uzaktan bakıldığında tutarlılıkla karşılaşılsa da detaylara inildiğinde olağanın dışına çıkan durumlarla karşılaşmak daima muhtemeldir.

Bir kale garnizonunda yer alan en küçük birlik “bölük” olarak nitelendirilir ve mevacic defterlerinde bölükler, bölük başının adını taşırdı. Her bölük aynı zamanda bir numara taşımaktaysa da bu numaraların mutlak suretle hiyerarşik bir yapıyı yansıttığını düşündürecek tarihsel kanıtlara Ege Adalarına ait defterlerde tesadüf edilmemektedir. Bölük adının altında ard arda 4 kez “neferen” ifadesi yer alırdı. Tekrarlanan bu ibarelerin altına yazılan sayılar, 3 aylık dönemler hâlinde mevcutta ya da gelecekte bölük kadrosunda yer alan/alacak olan asker sayısını belirtmekteydi. Bu ifadelerin altına da bölükte gedik sahibi olan askerlerin adlarına yer verilirdi. Askerin yevmiyesi ise isimlerinin altına kaydedilirdi. Bölük kaydının sonuna sırasıyla “masar” (muharrem, safer ve rebûlevvel), “recec” (rebiülahir, cemaziyelevvel, cemaziyelahir), “reşen” (receb, şaban, ramazan) ve “lezez” (şevval, zilkade, zilhicce) (Uzunçarşılı, 1988: 410; Sunar, 2012: 124.) ifadeleriyle birlikte bölükteki askerlerin tamamı için 3 ayda bir ödenecek yevmiye tutarı da yazılarak bölük kaydı tamamlanırdı. Tablo 3’te örnek bir bölük kaydı paylaşılmaktadır.

Tablo 3. Bölük kaydı örneği (BOA. MAD. d. 5683: 17)

#46	Bölük-i			
	Ömer [b.] Ahmed			
Neferen 9*	Neferen 9*	Neferen 9*	Neferen 9*	Neferen 9*
Mezkûr**	Ahmed [b.] Mehmed	Ali [b.] Mustafa	<i>Müteveffa</i> Mustafa [b.] Ali	Hüseyin [b.] Abdullah
[fi yevm] 7***	[fi yevm] 5***	[fi yevm] 5***	[fi yevm] 5***	[fi yevm] 5***
Ömer [b.] Hasan	Mehmed [b.] Mustafa	Mehmed [b.] Mehmed	Ahmed [b.] Abdullah	Süleyman [b.] Hüseyin

[fi yevm]	[fi yevm]	[fi yevm]	[fi yevm]	[fi yevm]
5***	5***	5***	5***	5***
masar	recec	reşen	lezez	
47***	47***	47***	47***	

[] Kâtip tarafından yazılmayan ancak olması gereken ibareler köşeli parantez ([]) içinde gösterilmektedir.

* Rakamların her biri personel sayısını yansıtmaktadır.

** Bölükbaşı Ahmed oğlu Ömer

*** Rakamların her biri akçe cinsinden mevacib tutarını yansıtmaktadır.

En küçük azeb birliği “oda” olarak tanımlanıyordu. Hisar erlerine benzer şekilde azebler de “oda” denilen bu birimlere komuta eden “ser-odabaşı”ların ismi altında listeleniyordu. Tablo 4’te örnek bir azeb odası kaydı paylaşılmaktadır.

Tablo 4. Azeb odası kaydı örneği (BOA. MAD. d. 5683: 39)

#3	Ser-oda			
	İlyâs [b.] Halil			
	Nefer[en]	Nefer[en]	Nefer[en]	Nefer[en]
	6*	6*	6*	6*
Mezkûr**	Mehmed [b.]	Durdi [b.]	Yusuf	Mustafa [b.]
[fi yevm]	Süleymân	Abdullah	fi yevm	Abdulkerim
6***	[fi yevm]	[fi yevm]	5***	[fi yevm]
	5***	5***		5***
İlyâs [b.]				
Seydi				
[fi yevm]				

5***

masar	recec	reşen	lezez
31***	31***	31***	31***

[] Kâtip tarafından yazılmayan ancak olması gereken ibareler köşeli parantez ([]) içinde gösterilmektedir.

* Rakamların her biri personel sayısını yansıtmaktadır.

** Odabaşı Halil oğlu İlyâs

*** Rakamların her biri akçe cinsinden mevacib tutarını yansıtmaktadır.

2.4. Mevacib Defterlerinin Kullanımına İlişkin Öneriler

Mevacib defterlerinin başlangıçtan itibaren vurgulanan tarihî değerine karşılık, maaş kayıtlarının bir ölçüde ideali yansıttığını ifade etmek yerinde olacaktır. Bir başka ifadeyle askerlere defterde tahakkuk eden ödemenin mutlaka yapılmış olduğunu varsaymayı engeller nitelikte çok sayıda tarihsel kayıt mevcuttur. Dolayısıyla defterler işleyişte yaşanan sorunları yansıtmıyordu. Örneğin Palukasrı Garnizonu'nda görevli askerler, ulufe ödemeleri aylarca geciktiği için 1627'de padişahın *inayet* buyurmasını istemişlerdi (BOA. MAD. d.12760: 52). Bu durum tatbikatı yansıtan ve kalelerde yaşanan sorunları bildiren kayıtlara olan ihtiyacı gündeme getirmektedir. Dolayısıyla merkezle taşra arasındaki yazışmalar ile mevacib defterlerini birlikte değerlendirmek gerekmektedir. Ayrıca ulufelerin ödenmesine yönelik olarak merkezden sadır olup merkez ve maliye bürokrasisi tarafından kayıt altına alınmış her türlü hesap pusulası ve ferman ile yerinde tutulmuş hüccet tipi belgelerin de dikkate alınması gerekmektedir. Söz gelimi Sakız muktaasına ait ferman ve hüccetlerin derlendiği bir defter mevcuttur (BOA. MAD. d.4378) ve içeriği yönünden mevacib defterlerinin askerlerin maaşının ödenmesindeki rolünü daha net bir şekilde anlaşılmasına yardımcı olan kayıtlar içermektedir. Özetle bu defterler maaş ödeme sürecinin aşamalarından yalnızca

biridir ve kapsamlı değerlendirmeler için diğer belge serileriyle desteklenmek zorundadır.

Sonuç

Tahrir defterleri ve mevacib defterleri Ege'deki Osmanlı Adalarında kurgulanmış olan askerî yapılanma dâhilinde kaleleri konumlandırmak için en detaylı veriyi sunan defter serileridir. Bu bakımdan özellikle Erken Modern Dönem Osmanlı Ege'sini anlamak için vazgeçilmez kaynaklardır. Yine de metodolojik olarak tarihsel gerçeklerin yalnızca bir kısmını yansıtır. Dolayısıyla bir anlamda tarihsel gerçekliğe uygun değerlendirmeler yapabilmek için bu defterlerdeki verileri tatbikatta yaşanan sorunları yansıtan kayıtlar ve kaynaklarla birlikte ele almak gerekmektedir. Uygulamaları yansıtan belgelere inildiğinde defterlerde kayıt altına alınmış olan maaşların (*ulufe*) uzun süre yapılamadığı durumlarla karşılaşılır. Bununla birlikte adalardaki askerî yapılanma yakın zamana değin kapsamlı bir tetkik konusu olmadığı için özellikle mevacib defterleri henüz hakettiği ilgiyi görmemiştir. Son dönemde askerî tarih alanının celbettiği ilgiyle birlikte düşük rütbeli Osmanlı askerinin hikâyesini kaleme almada en değerli kayıtları içeren bu defterlerin daha fazla sayıda araştırmacı tarafından kullanılmaya başlanacağı muhakkaktır. Mevacib defterlerinin sunduğu detaylar dikkate alındığında, Ege Adaları özelinde dile getirilebilecek olan hususiyetlerin imparatorluğun geri kalanı hakkında yürütülen çalışmaları destekleyecek nitelikte olduğu görülür. Dahası bu bölge için öne sürülebilecek tespitler Osmanlı ülkesi sathına yayılmış olan uygulama farklılıkları üzerinden kale teşkilatı hakkında bütünleyici değerlendirmelere de zemin hazırlayacak keyfiyettir.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Arşivi (BOA):

Maliyeden Müdevver Defterler Tasnifi (MAD. d.): 2202, 4378, 4634, 5683, 6404, 7365, 12760.

Tahrir Defterleri Tasnifi (TT. d.): 25, 74, 196, 261, 264, 367, 594, 640.

Araştırma İnceleme Eserler

Afyoncu, E. (2004). “Mevacib”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 29. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 418.

Barkan, Ö.L. (1979). “Timar”. *İslam Ansiklopedisi*, C. 12/I. İstanbul: MEB, 286-333.

Bostan, İ. (2003). “Cezayir-i Bahr-i Sefid Eyaletinin Kuruluşu (1534)”. *Tarih Dergisi*, 38, 61-78.

Demircan, Y. (1992). *Tahrir Defterlerine Göre Boğazönü Adaları (XV ve XVII. Yüzyıllar)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

_____ (2008). “XV-XVII. Yüzyıllarda Ege Adaları’nda Çeşitli Yönleriyle Küçükbaş Hayvancılık”. *OTAM*, 24, 71-96.

_____ (2012). “XV-XVII. Yüzyıllar Arasında Osmanlı Hâkimiyetinde Limni Adası Manastırlarının Durumu”. *Bilig*, 60/Kış, 87-108.

_____ (2014). *Osmanlı İdaresinde Limni Adası*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Genç, Y. İ., Küçük, M., Gündoğdu, R. (Ed.) (2010). *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Araştırma Rehberi*. İstanbul: T. C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayını.

Gezer, Ö. (2016). *Kale ve Nefer: Habsburg Sınırında Osmanlı Askerî Gücünün Yeniden Örgütlenmesi (1699-1715)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Hegyi, K. (2018). *The Ottoman Military Organization in Hungary: Fortresses, Fortress Garrisons and Finances*. Berlin: Klaus Schwarz Verlag.

Kasdaglı, A. M., Manoussou-Della, K. (1996). “The Defences of Rhodes and the Tower of St John”. *Fort: The International Journal of Fortification and Military Architecture*. 24 (1996), 15-36.

Kılıç, O. (2012). “Teşkilat ve İşleyiş Bakımından Doğu Hududundaki Osmanlı Kaleleri ve Mevacib Defterleri”. *OTAM*, 31/Bahar, 87-127.

Lowry, H. (1980). “A Corpus Extant Kanunnâmes For The Island of Limnos As Contained in the Tapu Tahrir Defter Collection of the Başbakanlık Archives”. *Osmanlı Araştırmaları*, I, 41-60.

- _____ (1986). "The Island of Limnos; A Case Study on The Continuity of Byzantine Forms Under Ottoman Rule". A. Bryer, H. Lowry (Ed.), *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society: Byzantine Studies Symposium (14-16 Mayıs 1982)*. Birmingham: Dumbarton Oaks, s. 235-260.
- _____ (2002). *Fifteenth Century Ottoman Realities Christian Peasant Life on the Aegean Island of Limnos*, İstanbul: Eren Yayıncılık.
- _____ (2013). *On Beşinci Yüzyıl Osmanlı Gerçekleri: Limnos (Limni) Adasında Yaşam* (Çev. A. Öztürk), İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları.
- Öz, M. (2010). "Tahrir". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 39. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 425-429.
- Stein, M. L. (2007). *Osmanlı Kaleleri: Avrupa'da Hudut Boyları*. (Çev. G. Çağalı Güven). İstanbul: Türkiye İşbankası Kültür Yayınları.
- Sunar, M. M. (2012). "Ulufe". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, C. 42. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı, 124.
- Topping, P. (1986). "Latins on Lemnos Before and After 1453". A. Bryer, H. Lowry (Ed.). *Continuity and Change in Late Byzantine and Early Ottoman Society: Byzantine Studies Symposium (14-16 Mayıs 1982)*. Birmingham: Dumbarton Oaks, 217-233.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1988). *Osmanlı Devleti Teşkilâtından Kapıkulu Ocakları, I: Acemi Ocağı ve Yeniçeri Ocağı*. Ankara: TTK Yayınları.
- Ünal, A. A. (2002). *XVI. Yüzyılda Cezâir-i Bahr-i Sefid Eyaleti'nde Midilli Sancağı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Extended Abstract

The pre-modern Ottoman military structure reflects the typical features of the military structure of traditional empires. In the armies of the early modern period, it is seen that forts played a strategically central role. In this age, castles appear as a sign of sovereignty, a means of demarcation, as well as defending and preserving sovereignty. Fortresses, therefore, with their military, symbolic and administrative functions, remained strategically vital until the modern age, when ballistic technology made extensive fortifications unimportant. However, in order to maintain the functionality of the forts, it was not enough to rely on impenetrable walls, but also extensive and advanced organizational skills were needed. The limits of organizational skills were determined by the capacity to use human resources. In this article, the historical value of the mevacib registers as a military history

resource is emphasized in order to understand the human element of the castle organization in the Ottoman castles in the Aegean Islands.

The castles were the most vital element of the Ottoman defense construction in the Aegean and the heaviest financial burden on the treasury. Therefore, most of the records about the castles in our archive focus on the financial needs of the castles. Leaving aside the extensive repairs needed from time to time, the most important issue that the treasury had to deal with was the payment of the salaries of the soldiers. In this context, what makes the mevacib registers stand out is that they have been kept frequently since the end of the 16th century. Because the garrisons, which had a dynamic appearance and changed their staff frequently for various reasons, had to be counted in each new salary period.

The boundary of the Aegean Islands area, which is focused on in the article, can be drawn in the context of the functionality of these castles. The Aegean Islands were located in a region of political instability and the constant threat of pirates, which needed fortifications since the end of the powerful Minoan navy. Many fortifications were built before the Ottomans in this region, which has been the battleground of great powers since the migrations of the Sea Peoples. However, during the period of Turkish domination, soldiers were deployed only to the castles on the islands along the Anatolian coast. The reason for this is the desire to keep the important maritime trade route between Istanbul and Alexandria safe. This article will focus on the mevacib registers, which contain information about the castles on the islands in the area stretching from Rhodes to Bozcaada.

The situation in the Aegean Islands presents historical details that can reveal the importance of the mevacib registers in order to understand the details of the organization shaped around the castles through the mevacib registers. Because the geography of the islands naturally reflects the chain of defense established between the castles with its unique elements. For example, as a result of geographical influences, the Ottomans just as St. Like the Knights of John, gave a central role to the Castle of Rhodes in the defense of the Dodecanese Islands. As it is explained in more details below, the mevacib registers emphasize the importance of some strategic fortifications such as the Rhodes Castle, highlighting the administrative features in which the castles are located. For example, according to the administrative approach, the castles in the surrounding islands, as well as the castles in Rhodes, were united under the Rhodes Castle. Just like Rhodes, the castles on

Kos Island were also important. In this context, Narince Castle on the island stood out as an important military center, and in addition to the castles in Kos, Leryos, Kalymnos and Bodrum castles were also connected to Narince. Another example, to be given from the north, can reveal the intertwined administrative and military approach: The castles in Kuşadası and Foça, which had undertaken the defense of the İzmir region, were attached to the Chios Castle.

The castles were the most vital element of the Ottoman defense construction in the Aegean and the heaviest financial burden on the treasury. Coping with this burden brought more central efforts to the fore as the Ottoman dominance expanded over time. Initially, garrisons were stationed in the forts in Limni, Lesbos, and Bozcaada off the coast of the Dardanelles. Especially from the end of the 15th century to the middle of the 16th century, it is clear that the salaries of the soldiers in these castles were paid with the taxes collected from the agricultural production on the islands in question.

It is clear that the timar system is mostly used in the islands and it is lined up on the north-south axis along the Anatolian coast. Therefore, some details about the soldiers in the castles can be determined in the cadastral registers. The first of these notebooks belongs to the island of Lemnos. It reflects the characteristics of a unique transitional period, as it witnessed the beginning of the period of Turkish domination. Soldiers in charge of Palukasri Castle, which was responsible for the defense of Lemnos Island, owned timars until the middle of the 16th century. Thus, the garrison expenses were met from the taxes paid by the Lemnians. A similar situation is encountered in the castles of Lesbos. The soldiers of Lesbos, which defended the center of the island, and Molivo, which was located in the north of the island, had timars. In this respect, data on the relations with the guards (*müstahfiz*) working in both Lesbos and Molivo castles have taken their place in the cadastral registers. The last cadastral register of the 16th century, which gives information about the salary expenses, numbers, and organizations of the soldiers in the castles in the Ottoman islands in the Aegean, is the cadastral register dated 1593.

Since the recording logic of the tahrir books is to record the sources of income and to indicate how these incomes are allocated, it is possible to think that the data regarding the soldiers stationed in the castle, which is the governor of the timar, are transmitted as accurately as possible. Yet there is enough historical data to suggest that clerks may not have

always been sensitive to matters such as staff duties. It is obvious that the tahrir registers ceased to be the source of the Ottoman military history in the Aegean in the next period. This situation is a reflection of a tendency throughout the empire. In the next period, the salaries of the soldiers, namely the guards (*müstahfiz*), who were assigned in the castles, would not be met through dirliks, but would be paid directly in the form of ulufe. It seems that the imperial finances wanted to determine the situation in the islands in the context of comprehensive financial calculations and ensuring the income-expenditure balance. From this point of view, the tahrirs reflect the historical traces of the beginning of the period of Turkish domination in the Aegean Islands and the transformation of the policies implemented in the context of the needs of the empire. In the next period, the mevacib notebooks appear as the most valuable notebook series in order to understand the status and quality of the soldiers and the development of the human resources, which are mobilized by direct payment of wages for the defense of the islands.

Quite detailed information, including the arrangement of the mevacib notebooks, the dispatch of salaries, and their distribution among the soldiers, was previously explained by Orhan Kılıç. The historian shares insightful observations about this important component of the military organization, mostly with the examples he presents based on the records kept by the central bureaucracy. Mavacib is basically the general name of the daily wages of the soldiers. The salaries of the soldiers were paid quarterly in theory, although there were problems in practice, and the censuses that formed the basis of these payments were transferred to the mevacib books in the form of lists. The Mevacib registers reflected the lists referring to the breaches expressing the cadres determined beforehand for various reasons in the castles. These notebooks were arranged by the clerks under the supervision of the treasurer of the province where the castle was located. The ledgers, together with the memorandum records regarding the transactions carried out, were sent to the accounting office to be approved, where the dues would be paid. The book that was arranged in this way was kept in the treasury of the province where the registry office was located, and after comparing the books that were kept before and transferring the new bills to the book, it was determined for the period to be made, and this amount was given to the clerks or sergeants sent from the relevant castle before the payment period, according to the old methods.

Perhaps the most important factor that makes it difficult to benefit from mevacib notebooks from a methodological point of view is that comprehensive translations have not been made yet. Sufficient scientific knowledge has not yet been accumulated for the methodical comparison of the notebooks kept at various points of the empire. It would be appropriate to state that the salary records reflect the ideal to some extent, despite the historical value of the mevacib ledgers emphasized from the beginning. In other words, there are many historical records that prevent it from assuming that the payments accrued to the soldiers in the book were made. In other words, the notebooks did not reflect the problems experienced in operation. This situation raises the need for records reflecting the exercise and reporting the problems experienced in the forts.

As a result, cadastral registers and mevacib registers are the notebook series that provide the most detailed data for positioning the castles within the military structure constructed in the Ottoman Islands in the Aegean. In this respect, they are indispensable resources for understanding the Early Modern Period Ottoman Aegean. However, since the military structure on the islands has not been the subject of a comprehensive study until recently, especially the mevacib registers have not yet received the attention they deserve. Considering the details provided by the Mevacib notebooks, it is obvious that the features that can be mentioned in the Aegean Islands are of a nature to support the studies carried out on the rest of the empire.